

Gebonden aan een bandeloos bestaan

GEBONDEN AAN EEN BANDELOOS BESTAAN

De GKV tussen kerkorgel en popmuziek

JOHAN BAKKER

j/ark media

Gebonden aan een bandeloos bestaan
De GKV tussen kerkorgel en popmuziek
Johan Bakker

ISBN 9789033801662

ISBN e-book 9789033801884

NUR 740

c-NUR 010

Ontwerp omslag: Flashworks

Opmaak binnenwerk: Flashworks

Omslagillustratie ©: Jaco Klamer

De foto's uit het fotokatern zijn van Jaco Klamer en uit het privéarchief.

Bij dit boek is een Youtubekanaal beschikbaar: @dichterbijflarewingerd.

©2023 Ark Media, een onderdeel van Jongbloed Christelijke Media – Leeuwarden

Alle rechten voorbehouden

jongbloedmedia.nl

INHOUD

Voorwoord	9
Proloog	11
1 De spiegelzaal	14
2 Flare	19
3 <i>Kijk eens om je heen</i>	25
4 <i>Woorden blijven woorden</i>	40
5 De hoeren van Babylon	44
6 <i>Lord Is It Mine?</i>	51
7 <i>Slow Train Coming</i>	59
8 <i>Muziek</i>	64
9 Maak er maar wat moois van	71
INTERMEZZO	
Adrian Snell	77
10 <i>Yerushalayim</i>	79
11 <i>Nachtelijk strand</i>	83
12 <i>Dichterbij</i>	90
13 <i>Petition The Lord With Prayer</i>	93
INTERMEZZO	
Jesus Christ Superstar	99
14 <i>Jou vergeten kan ik niet</i>	103
15 <i>Een beetje verliefd</i>	108
INTERMEZZO	
<i>vrienden van vroeger</i>	113

16	<i>Niets meer te halen</i>	117
17	<i>What's Going On?</i>	121
INTERMEZZO		
	<i>Why Should the Devil Have All the Good Music?</i>	125
18	<i>Ver van mij vandaan</i>	133
INTERMEZZO		
	Aids	136
19	<i>Naar huis</i>	138
20	<i>Gelijk het gras</i>	143
21	<i>De toekomst is begonnen</i>	147
INTERMEZZO		
	Naar House	150
22	<i>Van kافت tot kافت</i>	153
23	<i>Elly en Rikkert</i>	157
INTERMEZZO		
	de ChristenUnie	161
24	<i>Zing een nieuw lied</i>	165
25	<i>Take My Precious Hand Lord</i>	168
26	<i>Take the shackles off my feet</i>	171
27	<i>He Touched Me</i>	176
INTERMEZZO		
	<i>Nederlands Dagblad</i>	179
28	<i>How Can I Keep From Singing?</i>	181
29	<i>The Holy River</i>	185
	Toegift	190
	Nawoord	192
	Bronnen	196

VOORWOORD

Een jongeman betreedt halverwege de jaren zeventig een tijdmachine. Als de deuren zich weer openen wandelt hij nietsvermoedend een kerkgebouw binnen dat hij goed kent. ‘Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt’ staat op het verweerde bordje naast de voordeur. De eredienst die zojuist is begonnen, vindt plaats in 2023. De jongen kan zijn ogen en oren niet geloven: in de normaal zo kalme, op de preekstoel gerichte kerkzaal speelt een luidruchtige band op ‘verboden’ instrumenten als gierende gitaren, een groovende bas en beukende drums. De predikant en haar gemeente genieten zichtbaar van de muziek, hier en daar gaan zelfs handen de lucht in. ‘Is dit een vrijgemaakte dienst?’ vraagt hij voor de zekerheid aan een blij kijkende dame, die dit knikkend bevestigt. Nog afgezien van de theologische implicaties van het reizen per tijdmachine zal de jongen zich vertwijfeld afvragen wat er in vredesnaam is gebeurd met deze voorheen zo rationeel gelovende vrijgemaakten.

Tot aan het jaar 2000 werden in de GKV vrijwel alleen door een kerkorgel begeleide psalmen en een handjevol goedgekeurde liederen gezongen. Lichte, ritmisch gespeelde muziek was niet alleen tijdens kerkdiensten uit den boze. Opvoeders, predikanten en leraren waarschuwden jonge mensen ook voor het luisteren naar ‘primitieve en ophitsende’ popmuziek op hun zolderkamers.

In dit boek staat de grote verandering van muziekbeleving onder gereformeerd- vrijgemaakte gelovigen centraal. Die werd zichtbaar in 1977 met het verschijnen van de eerste plaat van de Haagse muziekgroep Flare (die later Wingerd ging heten). Singer-songwriter Cees van Moolenbroek schreef eigentijdse liedjes en toerde met zijn band door het land. Van Moolenbroek was tevens de eerste recensent die in het *Nederlands Dagblad* op een positieve manier over popmuziek schreef. Dat was een nieuw geluid in de krant waarin kunstrecensent G.J. Nijhof in de jaren zeventig de zangeressen van Boney M. afschilderde als de hoeren van Babylon en de jeugdige lezers waarschuwde voor de ‘tonale seksualiteit’ van Blondie.

Cees van Moolenbroek slaagde erin de kerkelijke weerstand tegen popmuziek te breken. Minder bekend is dat hij ook begrip probeerde te kweken voor homoseksuele relaties in de kerk. Voor die erkenning was het nog te vroeg. Cees heeft niet meer meegemaakt hoe ook op dat gebied de vrijgemaakte panelen zijn verschoven. In 1992 overleed hij op veertigjarige leeftijd aan de gevolgen van aids.

Nu het doek voor de GKV is gevallen, kijken we terug op een in veel opzichten bijzonder tijdperk. Over dit eigenzinnige kerkgenootschap is al veel gezegd en geschreven, vooral door theologen die zich bezighouden met het Woord. In dit boek staan muziek en mensen centraal. Want: om niet alleen het verstand te voeden, maar ook het hart te bereiken, hebben we muziek nodig. In welk genre dan ook.

PROLOOG

Groningen, 24 november 1977

De kleine zaal achter de Noorderkerk stroomt vol. Op een bescheiden verhoging staat een verrassende verzameling instrumenten. Het elektronisch orgel in de linkerhoek van het podium past hier nog het best. Veel van de bezoekers die hier vol verwachting naartoe zijn gekomen, hebben thuis ook zo'n instrument in de huiskamer staan. De schuin voor het orgel geplaatste banjo doet denken aan ouderwetse cowboyfilms. Gevangen in het licht van een aan het plafond opgehangen schijnwerper schittert een Les Paul-gitaar die met een kabel is verbonden aan een middelgrote Eko-versterker.

'Een elektrische gitaar, dat had ik niet verwacht', zegt iemand zachtjes. Op een derde standaard prijkt een akoestische western-gitaar. Helemaal rechts is nog ruimte voor een schuin opgesteld drumstel. De bekkens glimmen in de spotlights. Een contrabas leunt afwachtend tegen een zijwand.

Zonder dat er een noot is gespeeld, lijkt het publiek al enigszins overdonderd door de opstelling van deze bonte collectie muziekinstrumenten. Ondanks de bescheiden afmetingen van de zaal is vooraan op het podium nog een microfoon neergezet.

Het publiek is naar deze zaal gelokt door middel van in kerken opgehangen A4'tjes. Het komende optreden werd daarop aangekondigd als 'eigentijdse muziek van de Haagse groep Flare'. Een van de kerkgangers schamperde in het voorbijgaan: 'Een volksdansgroep zeker.'

De aanblik van het toneel wekt het vertrouwen dat de vijf gulden entree, waarvoor je een week lang kranten moet bezorgen, geen weggegooid geld is. Tegen acht uur kijken enkele bezoekers wat nerveus op hun horloges. Twee minuten over acht duikt een studentikoze twintiger op met een flinke bos rossig haar en een vlassig baardje. Hij neemt plaats achter het orgel. De toet-

senist wordt gevolgd door een gitarist, die zich diep over zijn instrument buigt. Als hij aan een knop van zijn gitaar draait, produceert de versterker een bromtoon. Een in wijde broekrok en witte bloes geklede vrouw met een kort donker kapsel stemt een viool. Ze doet een stap opzij, en dan blijkt ook de drummer al op zijn kruk te zitten.

Op aangeven van de organist zetten de muzikanten gelijktijdig in. De violist neemt de leiding bij het spelen van de melodie. Een jongeman met een frivole bos krullen komt als laatste tevoorschijn en loopt kwiek in de richting van de microfoon. Hij kijkt serieus als hij begint te zingen.

*Gebonden aan je bandeloos bestaan
zie je mijn banden stomverwonderd aan.
Begrijp je niet,
die banden vormen slechts
mijn vrijheid.*

Zijn vocabulaire is herkenbaar kerkelijk, de muzikale verpakking is nieuw.

Als het lied is afgelopen, duurt het even voordat het applaus op gang komt.

‘Goedenavond, mijn naam is Cees van Moolenbroek. Wij zijn Flare uit Den Haag. Ik zal de andere leden van de band straks aan jullie voorstellen’, zegt de in een rode corduroybroek gestoken zanger, die vervolgens de banjo oppakt en om zijn nek hangt. De violist is overgestapt op de contrabas, waarop ze het pakkende intro speelt van een nummer in een pittig tempo.

*Durf je in deze tijd nog ja te zeggen?
Durf je te belijden dat je bij God hoort?
Durf je nog de gelofte af te leggen,
dat je Hem zult vertrouwen op zijn woord?*

Cees zingt wat geaffecteerd, met een nadrukkelijk vibrato. De banjo is beter te horen dan de bescheiden afgestelde gitaar. De drummer legt de ritmes rofflend neer op zijn trommels, zijn bekkens gebruikt hij nauwelijks.

‘We zingen niet alleen in het Nederlands,’ vervolgt Cees, ‘af en toe doen

we ook iets in het Engels, zoals het volgende nummer dat de schoonheid van de schepping bezingt.'

Tijdens het modulerende intro kijken de mensen in het publiek elkaar verrast aan. Dit klinkt bekend. Wat is het ook alweer?

*Morning has broken like the first morning,
blackbird has spoken like the first bird.
Praise for the singing, praise for the morning,
praise for them springing fresh from the world.*

'Morning Has Broken' is regelmatig op de radio te horen. Dit is toch popmuziek? Wordt dit hier nu zomaar gespeeld door deze gereformeerd-vrijgemaakte muzikanten uit Den Haag?

HOOFDSTUK 1

DE SPIEGELZAAL

*Je mocht niet blijven staan,
niet stil blijven staan
bij de vragen van een kind
dat al zo jong
de keerzij van het leven ondervindt.*

(Uit 'Kind van de zon', Cees van Moolenbroek, 1982)

Cees van Moolenbroek (9 maart 1952) groeide op als vijfde kind in een gereformeerd-vrijgemaakt gezin in de Jacob van der Doesstraat in Den Haag. Hij was nog maar zeven toen zijn vader Cornelis op 43-jarige leeftijd overleed aan alvleesklierkanker. Deze gebeurtenis zou een groot stempel drukken op zijn leven: Cees miste zijn vader enorm.

Jaap van Moolenbroek, de oudste broer van Cees, zegt over hun vader, die als docent Nederlands verbonden was geweest aan het Gereformeerd Lyceum in Rotterdam: 'Hij was stevig orthodox-vrijgemaakt en sociaal zeer vaardig. Als zorgzame, gezaghebbende en toegankelijke vader leefde hij mee met Ada, Corrie, Marja, Cees, Jacoline en mij tot op zijn sterfbed.'

Moeder Adriana was na de dood van haar man diep in de rouw. Ze herstelde zich in de loop van de tijd, maar de rest van haar leven bleef ze hem trouw, tot in zijn opvattingen toe. 'Ze viel op zondagmiddag na de warme maaltijd met het weekblad *De Reformatie* op haar schoot in slaap', herinnert Jaap zich. 'Maar ze ontwikkelde ook eigen en voor die jaren gedurfde ideeën over de vrouw in het ambt die ze niet voor zich hield. Zorgzaam en liefdevol voor ons

was ze strikt in haar opvattingen over hoe het christelijk leven moest zijn. Het eeuwig heil was er immers mee gemoeid. Dat legde een flinke druk op vooral Cees en Jacqueline die als jongste kinderen het langst thuis woonden en die het daar zonder vader moesten stellen.’

De opgewekte en altijd vindingrijke Cees was als enige van het gezin in staat om zijn moeder af en toe wat op te vrolijken. Cees ging, eerst samen met zijn oudere zus Marja, met het openbaar vervoer naar de gereformeerde lagere school in Rijswijk. Die vrijheid beviel hem zeer.

Als leerling van het Gereformeerd Lyceum reisde Cees vanaf 1965 met het oude Hofpleinlijntje naar Rotterdam. Hij maakte gemakkelijk vrienden en reisde meestal samen met Peter Trimp uit Voorburg en Peter Bergwerff, de latere hoofdredacteur van het *Nederlands Dagblad*. De jongens konden het goed vinden samen. Peter Trimp ontdekte de gevoelige kant van Cees toen ze op een dag de trein in stapten en Cees treurig voor zich uit keek. ‘Ik vroeg wat er aan de hand was, waarop Cees begon te huilen en antwoordde: “Mijn kanariepiet is vannacht overleden.” Ik schrok, het was niet gebruikelijk dat jongens hun emoties zo gemakkelijk lieten zien. Cees was anders dan veel andere jongens.’

Peters vader nam in 1967 een beroep aan als dominee in Groningen-Noord. Halverwege de tweede klas vervolgde Peter zijn schoolopleiding op het Groninger Lyceum. Dat was behoorlijk wennen voor hem. De jongens waren daar ruwer dan hij in Rotterdam gewend was.

De vriendschap met Cees overleefde de verhuizing. Af en toe logeerde Cees in Groningen en Peter bracht ook weleens een vakantie door in de Haagse bovenwoning van de familie Van Moolenbroek. Ze deelden hun passie voor muziek. Peter was opgegroeid met Bach en leerde dankzij Cees The Beatles en Cliff Richard kennen. Omgekeerd wist hij Cees enthousiast te maken voor klassieke muziek. ‘We werden allebei fan van organist en dirigent Charles de Wolff. Ook genoten we van de chansons van Jacques Brel.’ Cees sprak over zijn eigen muzikale plannen en liet Peter zijn prille gedichten lezen. ‘Cees was melancholisch, romantisch en gelovig. Die drie dingen verbond hij met elkaar in zijn liedjes.’

‘Mevrouw Van Moolenbroek was een lieve vrouw’, vertelt Jenneke van der

Burgh in de tuin van haar huis in het Friese Makkinga, waar ze woont met haar twee yorkshireterriërs. ‘Ze was zacht. Té zacht bijna. Toen ze plotseling in haar eentje verantwoordelijk was geworden voor de opvoeding van haar zes kinderen zat ze met de handen in het haar.’

De gezinnen Van der Burgh en Van Moolenbroek waren bevriend en bezochten elkaar over en weer op verjaardagen, soms ook op zondagen en tijdens vakanties. Jenneke en Cees zagen elkaar vaak en werden soulmates.

Jenneke omschrijft Cees als een sociale, wat onzekere, maar zeer gedreven jongen. ‘Cees miste een leidende hand. Om die reden trok hij naar mijn vader toe.’

Vanaf jonge leeftijd schreef Cees teksten en gedichten. Daarna kwam de muziek. Jenneke wilde altijd al graag viool spelen. Haar vader was voorzitter van de Koninklijke Zangvereniging Excelsior. Het koor voerde ieder jaar Bachs *Matthäus Passion* uit. Als klein meisje mocht ze tijdens de generale repetitie tussen de violisten zitten als ze haar mond beloofde te houden. Dat lukte.

Op de muziekschool kreeg Jenneke eerst de verplichte blokfluitlessen. Op elfjarige leeftijd koos ze voor de viool. Ze leerde klassieke muziek spelen, waar haar voorkeur nog altijd naar uitgaat. Cees bekwaamde zich ondertussen op de piano. Af en toe speelden ze samen. Hun eerste gezamenlijke optreden vond plaats tijdens een feestelijke avond in de kerk, het gebouw Elim aan de Haagse Hooigracht dat van de Gereformeerde Bond werd gehuurd. Cees en Jenneke speelden een zigeunernummer. Het publiek reageerde aangenaam verrast. Hun muziek mocht dan geen raakvlak hebben met het kerkelijke gebeuren – zigeunermuziek was in ieder geval acceptabeler dan een drumstel.

In 1970 deed Cees, hij zat op dat moment in vwo 5, een beroepskeuzetest op het arbeidsbureau in Rotterdam. Het advies dat hij kreeg, geeft een interessant inkijkje in zijn persoonlijkheid: ‘Cees is een welwillende en zachtvaardige jongen met een goede contactvaardigheid. Hij is geen geweldenaar, eerder een gevoelsmens met een kunstzinnige inslag. Wanneer hij prestaties moet leveren, kunnen er inzinkingen optreden als gevolg van de vrees niet te kunnen beantwoorden aan gestelde eisen. Zijn beroepsbelangstelling gaat vooral uit naar de contactueel-sociaal-verzorgende sector en de taalexpressie.

Hij ziet geen kans zijn potentiële begaafdheid volledig te realiseren in zijn schoolprestaties. Cees lijkt het meest op zijn plaats te zijn in sociale beroepen waar geen al te robuuste inslag vereist wordt. Gedacht kan worden aan functies als: onderwijzer, leider creatieve expressie, beroepskeuzeadviseur of docent volkshogeschool.'

Het gezin Van Moolenbroek was lid van de vrijgemaakte kerk in Den Haag-Oost. In deze kerkelijke gemeenschap groeide een grote groep jongeren op. Dominee G. Mulders en zijn vrouw speelden een stimulerende rol in het leven van veel van deze jonge gemeenteleden. Het kinderloze predikantenechtpaar deed er alles aan om een band op te bouwen met de Haagse jongeren, die altijd welkom waren bij hen thuis. Dominee Mulders preekte prikkelend en uitdagend zonder water bij de vrijgemaakte wijn te doen. Mevrouw Mulders was niet alleen gastvrij en meelevend, ze slaagde er ook in om hechte banden tussen de jongeren onderling te smeden.

In 1972 nam Peter Bergwerff, een van die jongeren, het initiatief voor een groots opgezette muziektheateravond. De Spiegelzaal van Elim was een prachtige oude danszaal met eikenhouten lambriseringen. De spiegels waren destijds aangebracht voor de dames, zodat ze zich voor het dansen nog even konden opmaken. In de hoogtijdagen van de gemeente werd deze zaal gebruikt om toehoorders te herbergen tijdens de zondagse kerkdiensten.

De avond was professioneel opgezet met toneellampen en gordijnen. Rob Kruse, de latere manager van de muziekgroep, zette met verve een Haags volkstype neer. In het stuk stond een typisch vrijgemaakt gezin centraal dat werd afgezet tegen een enigszins losgeslagen familie. Marijke Offereins-Dik speelde het keurige, vrijgemaakte meisje, een rol die haar goed afging. Toen Rob Kruse haar in goed Haags voorhield: 'Ah, joh, doe nie zo moeilijk, joh. Dat moet toch kunnen?', wekte hij de indruk vooral zichzelf te spelen.

Het idee van Peter Bergwerff achter de voorstelling was om door middel van gespeelde scènes de rol van God te laten zien in het alledaagse leven. De aanleiding voor het stuk was een prekenserie van dominee Mulders over Openbaring. De toneelrepetities vonden plaats bij de familie Den Dulk thuis.

Cees van Moolenbroek hield zich bezig met de muziek voor de toneelavond. Een van de liedjes die ze samen maakten en uitvoerden was 'Leven in

geloofsgemeenschap'. Peter Bergwerff kent een van de coupletten nog uit zijn hoofd:

*Leven in geloofsgemeenschap, is niet koffie met een koek,
is niet alles samen bepraten, of het geven van een boek,
leven in geloofsgemeenschap is niet op vakantie gaan
of verdriet hebben als plots de vrouw van Piet is heengegaan.*

De avond werd een groot succes. Voor Cees smaakte dit optreden naar meer.

HOOFDSTUK 2

FLARE

*One of these mornings
you're gonna rise up singing,
you're gonna spread your wings
and take to the sky.*

*(Uit 'Summertime', Ira Gershwin, George Gershwin,
Dubose Heyward, Dorothy Heyward, 1935)*

Cees van Moolenbroek en Johan Walinga van de Haagse evangelisatiecommissie lieten hun oog vallen op een ruimte in de Louise de Colignystraat in de wijk Bezuidenhout. Ze wilden daar een evangelisatiekoffiebar van maken. Op de plaats van de etalage zou dan een podium moeten komen waarop muziekgroepen konden spelen. De kerkenraad was nog niet meteen enthousiast over deze plannen. Het woord 'koffiebar' riep bij enkele ouderlingen ongewenste associaties op. Dominee Mulders haalde de broeders echter over om de jeugd vooral niet te frustreren en de jonge gemeenteleden een kans te geven hun vleugels uit te slaan.

Marijke Offereins-Dik, die op haar achtste in Den Haag was komen wonen, raakte vanaf haar zeventiende betrokken bij het jeugdevangelisatiewerk. 'We hebben die ruimte zelf opgeknapt en ingericht. Op de grond legden we Xenos-matten neer die toen in de mode waren.'

De koffiebar kreeg de naam *Ruchama*. Dat woord, afkomstig uit Hosea 1, betekent 'ontferming'. Opgeschoten Haagse straatjochies uit de buurt probeerden weleens rotzooi te trappen in de koffiebar. Het was de kunst om daar

goed op te reageren. De medewerkers van de koffiebar vormden een grote groep en het lukte hen om contact te maken. Uiteindelijk namen ze de jongens af en toe mee voor een gezellig middagje naar het bos of het strand.

Opgroeïende jongeren bleven lang hangen in Den Haag-Oost. Marijke Offereins-Dik vertelt: 'De jeugdverenigingen zaten na de kerkdienst nog tot halftwee, twee uur bij elkaar. Ook "oudere jongeren", die al ver in de twintig waren en nog niet toe waren aan de mannen- of vrouwenvereniging, bleven meedoen. Deze gemengde vereniging kreeg de naam "de tussentoestand". Het stamcafé van de jongeren, 't Praethuys, zat vlak bij de kerk.'

De koffiebar was een nieuw verschijnsel in de normaal gesproken top-down georganiseerde vrijgemaakte wereld. Als de kerkenraad kritiek had op de nieuwe wegen die jongeren insloegen, was Cees van Moolenbroek nooit te beroerd om met de ambtsdragers in gesprek te gaan.

Ondanks de aanloop van enkele straatjongens werd koffiebar *Ruchama* niet het succes waarop ze hadden gehoopt. De winkel die daar had gezeten was failliet gegaan omdat de klanten wegbleven. Datzelfde gebeurde met de koffiebar. De exploitatiekosten waren te hoog, en de activiteiten werden na enkele jaren weer stopgezet.

Ondertussen zocht de evangelisatiecommissie een betere locatie. Jan de Boer uit Scheveningen had een ruimte over in een drukke winkelstraat. Daar konden ze uiteindelijk terecht. De opzet werd vanaf dat moment professioneler. De nieuwe koffiebar ging 't *Soutvat* heten. De kerkenraad van Scheveningen vergaderde in het pand, de ruimte werd af en toe aan derden verhuurd en in het weekend mochten de jongeren daar hun gang gaan.

Populaire muziek werd schoorvoetend geaccepteerd in de vrijgemaakte kerk te Voorburg waar toetsenist Johan Twilt opgroeide. Als kerkorganist liet hij na de dienst een compositie van Johann Sebastian Bach geleidelijk overgaan in een bewerking van 'A Whiter Shade of Pale' van de Britse popgroep Procol Harum. Oudere kerkgangsters hadden niets in de gaten, de jongeren reageerden verrast: je kon gewoon een popliedje spelen in de kerk! In het geval van